

DOI: <https://doi.org/10.31648/apr.5947>

Data przesłania artykułu: 20 września 2020 r.
Data akceptacji artykułu: 22 października 2020 r.

**PRZEKŁADY PROZY ROSYJSKIEJ
W „TYGODNIKU WILEŃSKIM”
(SIERRA-MORENA NIKOŁAJA KARAMZINA
I TRZY SIOSTRY, CZYLI WIDMO MINWANY
WASILIJA ŻUKOWSKIEGO)**

Magdalena Dąbrowska

Uniwersytet Warszawski, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

Abstrakt: Artykuł zawiera omówienie dwóch zapomnianych przekładów prozy rosyjskiej na język polski: opowieści preromantycznej *Sierra-Morena* Nikołaja Karamzina („Tygodnik Wileński” 1821, nr 13, s. 8–16) i opowieści moralizatorskiej *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany* Wasilija Żukowskiego („Tygodnik Wileński” 1822, nr 9, s. 200–206). Przedstawiono tu polemikę z Wiktorem i Haliną Czernianinami, badaczami przede wszystkim atrybucji utworów, ich przynależności do gatunku literackiego (powieść – opowieść) i kierunku literackiego (sentymentalizm – preromantyzm). W artykule omówiono przekłady *Sierry-Moreny* i *Trzech siostr...* w świetle: 1) programu, struktury i tematyki „Tygodnika Wileńskiego” – dzieła, literatura polska i zachodnioeuropejska, tłumaczenia utworów Karamzina oraz 2) specyfiki tłumaczenia – porównanie przekładu *Sierry-Moreny* z 1821 i 1839 roku („Rozmaitości” 1839, nr 18, s. 137–140).

Słowa kluczowe: Nikołaj Karamzin, Wasilij Żukowski, *Sierra-Morena*, *Trzy siostry*, *czyli Widmo Minwany*, „Tygodnik Wileński”, przekład, literaturoznawstwo porównawcze

Submitted on September 20, 2020

Accepted on October 22, 2020

**TRANSLATIONS OF RUSSIAN PROSE
IN “TYGODNIK WILEŃSKI”
(SIERRA-MORENA BY NIKOLAY KARAMZIN
AND THREE SISTERS OR THE PHANTOM
OF MINVANA BY VASILY ZHUKOVSKY)**

Magdalena Dąbrowska

University of Warsaw, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

Abstract: This paper presents two forgotten Polish translations of Russian prose works: the pre-Romantic story *Sierra-Morena* by Nikolay Karamzin (“Tygodnik Wileński” 1821, no 13, pp. 8–16) and the moral novel *Three sisters, or a Phantom of Minvana* by Vasily Zhukovsky (“Tygodnik Wileński” 1822, no 9, pp. 200–206). It contains the polemics with Wiktor and Halina Czernianin, whose research primarily concerned the attribution of the works and their belonging to the literary genre (both the novels or a novel) and movement (sentimentalism or pre-Romanticism). The paper presents the translations of *Sierra-Morena* and *Three sisters...* in the light of: 1. the programme, structure and themes of “Tygodnik Wileński” – sections, Polish and West-European literature, translations of Karamzin’s works and 2. the specificity of translation – comparison of the translations of *Sierra-Morena* in 1821 and 1839 (“Rozmaitości” 1839, no 18, pp. 137–140).

Keywords: Nikolay Karamzin, Vasily Zhukovsky, *Sierra-Morena*, *Three Sisters, or a Phantom of Minvana*, “Tygodnik Wileński”, translation

Twórczość Nikołaja Karamzina (1766–1826) i Wasilija Żukowskiego (1783–1852) trudno jest zakwalifikować pod względem przynależności do kierunku literackiego. O drugim z nich pisał w tym kontekście Bohdan Galster:

nie bez głębokiego uzasadnienia od dawna toczy się (...) spór o charakter twórczości Żukowskiego; uważa się go bądź za sentymentalistę, bądź za preromantyka, bądź wreszcie za właściwego twórcę romantyzmu rosyjskiego; (...) zapewne każde (...) z zaznaczonych stanowisk da się z większą czy mniejszą dokładnością uzasadnić [Galster 1987, 10].

Karamzin i Żukowski tworzyli w czasach intensywnego przeszczepiania i twórczego przetwarzania na gruncie rosyjskim trendów literatur zachodnich, sami biorąc aktywny udział w tych procesach. Aby przekonać się, jak szybkie było tempo procesu historycznoliterackiego w Rosji przełomu XVIII i XIX stulecia, przydatne okazuje się zestawienie dat powstania poszczególnych utworów. Zaledwie rok dzieli opowieści Karamzina *Biedna Liza* (1792) i *Sierra Morena* (*Сирра-Морена*, 1793), spośród których pierwsza jest klasyfikowana jako sentymentalna, druga zaś jako preromantyczna. *Trzy siostry. Widzenie Minwany* (*Три сестры. Видение Минваны*) Żukowskiego, na pierwszy rzut oka wyrosłe z oświeceniowej tradycji literackiej, ale w istocie zdradzające powiązania z programem romantyzmu, zostały zamieszczone w czasopiśmie „Wiestnik Jewropy” w 1808 roku, na następny rok datowane jest *Smutne zdarzenie z początku 1809 roku* tegoż autora, ujmowane w kontekście sentymentalizmu [Dąbrowska 2003, 162]. „Wiestnik Jewropy” stał się zresztą „miejscem wspólnym” dla Karamzina i Żukowskiego: pierwszy założył go i prowadził w latach 1802–1803, drugi był jego redaktorem w latach 1808–1810 (w 1810 roku wraz z Michaiłem Kaczenowskim). Co więcej, jeżeli zagłębić się w konteksty interpretacyjne poszczególnych utworów, sytuacja okaże się jeszcze bardziej złożona. W przypadku *Trzech sióstr. Widzenia Minwany* tworzy go ballada *Arfa Eola* (1814), do której Żukowski także wprowadził Minwanę i którą też należy rozpatrywać jako przejaw romantyzmu, powstała bowiem pod wpływem „osjanizmu, przejawiającego się w etnograficznej konkretności pejzażu Morweny” [Suchanek 1974, 15]. Poza postacią tytułową obydwie utwory łączy silne podłoże autobiograficzne, znajomość poety z Marią (Maszą) Protasową, dla której *Trzy siostry. Widzenie Minwany* miały być podarunkiem urodzinowym [zob. Веселовский 1999, 105]. Przełom XVIII i XIX wieku jest w dziejach literatury rosyjskiej pierwszą epoką z tak znaczną różnorodnością dzieł prozatorskich.

Przekłady polskie z pierwszej połowy XIX stulecia dawały o tym bogactwie i różnorodności ograniczone wyobrażenie. Nie mogło być ono pełne z powodów zarówno, by tak rzec, ilościowych, jak i jakościowych. Pierwsze ograniczenie wynikało ze stosunkowo niewielkiej liczby przekładanych pozycji. Drugie miało korzenie w ówczesnej praktyce translatorsko-edytorskiej, która, po pierwsze, nie zakładała jeszcze podawania nazwisk autora oraz tłumacza i źródła przekładanego tekstu, a przynajmniej nie zakładała niezbędności ich podawania, oraz, po drugie, dopuszczała „luźne” podejście do tekstu, przez co należy rozumieć poddawanie go transformacjom przez tłumacza oraz kierowanie jego odczytaniem przez redaktora (wydawcę) przez opatrzenie odpowiednią przedmową czy komentarzem, opublikowanie w tym czy innym dziele albo w takim czy innym „sąsiedztwie”.

Ostatnia uwaga odnosi się głównie do przekładów zamieszczonych w wydawnictwach periodycznych. Właśnie w odniesieniu do wydawnictw periodycznych szeroko opisał powyższe zjawiska Wadim Rak, co prawda nie polskich i nie XIX wieku, ale rosyjskich i stulecia poprzedniego, niemniej w ciągu tego czasu oraz w różnych częściach Europy praktyki translatorsko-edytorskie pozostawały w zasadzie niezmienione i w dużym stopniu mogą być rozpatrywane w tej samej perspektywie [Pak 2008, 74–93]. Ówczesne praktyki translatorsko-edytorskie w znacznym stopniu zadecydowały o obecnym – dalekim od kompletności – stanie wiedzy o dawnych przekładach literatury pięknej, zmusiły badaczy do zajęcia się nie tylko rozwiązaniami stosowanymi przez tłumaczy, lecz także kwestiami atrybucji i źródeł pochodzenia tekstów.

Spośród wymienionych wyżej utworów przekładu na język polski doczekały się w pierwszej połowie XIX stulecia *Sierra-Morena* Nikołaja Karamzina i *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany* Wasilija Żukowskiego¹. Miejscem publikacji stał się „Tygodnik Wileński” z 1821 i 1822 roku [zob. Karamzin 1821, 8–16; Żukowski 1822, 200–206]. Po raz drugi *Sierra-Morena* ukazała się w przekładzie polskim w „Rozmaitościach”, „piśmie dodatkowym do Gazety Lwowskiej” w 1839 roku [Karamzin 1839, 137–140]. Dwa tłumaczenia *Sierry-Moreny* powstały niezależnie od siebie i miały zapewne różnych tłumaczy; nie ma podstaw, aby sądzić, że twórca przekładu opublikowanego w 1839 roku znał przekład sprzed prawie dwóch dziesięcioleci, w związku z czym nie może być mowy o tym, że prowadził z poprzednikiem polemikę artystyczną czy ideologiczną, co stanowi częsty powód sięgnięcia przez tłumacza po pozycję przełożoną już przez kogoś innego.

Głównym celem niniejszego artykułu stanie się określenie miejsca przekładów *Sierry-Moreny* oraz *Trzech sióstr, czyli Widma Minwany* w „Tygodniku Wileńskim” w kontekście profilu, struktury oraz zawartości tego czasopisma, obejmujące również sprostowanie błędów i nieścisłości faktograficznych oraz interpretacyjnych mających źródło w decyzjach XIX-wiecznych redaktorów i bezrefleksyjnie powtarzanych przez współczesnych badaczy. Ta część artykułu przybierze w dużym stopniu charakter polemiki z Wiktorem i Haliną Czernianinami, autorami jedynego całościowego opracowania „Tygodnika Wileńskiego” [Czernianin W., Czernianin H. 2011]. Celem dodatkowym będzie określenie specyfiki samych przekładów, w przypadku *Sierry-Moreny* dodatkowo poprzez porównanie z późniejszym przekładem z lwowskich „Rozmaitości”. Takie rozstawienie akcentów oznacza, że niniejszy artykuł zawiera wyniki badań nie tyle translatorskich,

¹ W dalszej części artykułu tytuły obu utworów są podawane w wariantie bliższym przekładom z XIX wieku (opowieści Karamzina – z 1821 roku, stąd zapis „Sierra-Morena”, nie zaś obecny „Sierra Morena”).

ile historycznoliterackich i prasohistorycznych z zakresu recepcji literatury rosyjskiej w pierwszej połowie XIX wieku. Zorientowanie „recepcyjne” oznacza więc, według słów Edwarda Możejki, zdecydowane wyjście poza „tropienie leksykalnych, gramatycznych, stylistycznych czy metrycznych ekwiwalentów i ich poprawności wobec modelu oryginału” [Możejko 2000, 42]. Wyjście owo otrzyma dwójką postać: po pierwsze, „poza to, co się w tłumaczeniu zatracą” do „tego, co się zyskuje między odmiennymi wartościami systemów różnych kultur [i] środków przekazu” [Możejko 2000, 40], oraz, po drugie, poza własne, rodzime „otoczenie” do „otoczenia” innego, cudzoziemskiego, tworzącego, jeśli powołać się na znaną definicję Anny Legeżyńskiej, nową „przestrzeń geokulturową” [zob. Legeżyńska 1999, 12].

„Tygodnik Wileński” wychodził w latach 1815–1822, początkowo jako tygodnik, od 1818 roku jako dwutygodnik. W 1818 roku debiutował w nim *Zimną miejscą* Adam Mickiewicz, w roku następnym ten sam autor zamieścił na jego łamach *Żywile. Powiastkę z dziejów litewskich*. Założycielem „Tygodnika Wileńskiego” został Joachim Lelewel, potem kierowali nim Michał Baliński, Ignacy Szydłowski i Michał Olszewski. Profil czasopisma Stanisław Pigoń określił jako „naukowo-literacki” [Pigoń 1929, 29]. Z noty redakcyjnej zapowiadającej kontynuowanie prac wydawniczych w 1820 roku wynika, że „Tygodnik Wileński” miał realizować oświeceniową zasadę „przyjemne z pożytecznym” i poprzez zachowanie równowagi między „przyjemnością” i „pożytecznością” lektury miał zająć środkowe miejsce na rynku wydawnictw periodycznych, pomiędzy „ulotnymi pisemkami” a „przeładowanymi głęboką erudycją (...) pamiętnikami (...) naukom i umiejętnościom poświęconymi” [*Uwiedomienie* 1819, 383]. Od 1821 roku redakcja zaczęła przywiązywać jeszcze większą wagę do materiałów dalekich od „przeładowania głęboką erudycją”, na co wskazuje następująca deklaracja złożona w pierwszym numerze z tego roku: „«Tygodnik Wileński» (...) jest odrębnym od dawniejszego, już to powierzchowną okazałością, już to lekkością, trafnością i wyborem materii” [*Prospekt* 1821, 15]. Lektura *Sierry-Moreny* miała stać się więc dla czytelników przede wszystkim źródłem „przyjemności”, wynikającej z zajmującej fabuły, tajemniczych postaci oraz niezwyklej scenerii wydarzeń. Kluczami do sukcesu czytelniczego opowieści były, jeśli przytoczyć słowa Witolda Kowalczyka,

i (...) egzotyczny w pewnym stopniu geograficzny koloryt hiszpański (Sierra-Morena, Andaluzja, Guadalquivir), i (...) spotkania bohaterów w niezwyklej, urzekającej scenerii (wysokie skały, głębokie rozpadliny, wodospady, dumne palmy, gaje mirtowe), i (...) tajemniczy nastrój podczas wspólnych spacerów po okolicy (...), a wszystko to widziane (...) poprzez pryzmat śmierci i rodzącej się miłości; miłość przy tym

łączona jest – w sensie spacyjnym – z wolnością i szeroką, otwartą przestrzenią, śmierć zaś – z zamkniętą przestrzenią klasztoru, w którym panuje wieczne milczenie [Kowalczyk 1985, 93].

Sierra-Morena tym łatwiej mogła trafić w gust czytelników „Tygodnika Wileńskiego”, że byli oni przyzwyczajeni do podobnych pod względem kolorytu i wymowy lektur: na łamach pisma znajdowali bowiem liczne „akcenty egzotyczne” w postaci „powieści indyjskich” czy „powieści afrykańskich”. Takie podtytuły otrzymały w omawianym tygodniku przeróbki utworów Stanisława Jeana de Boufflersa [*Tamara* 1818, 28–43] i Jeana-Pierre’a de Florianiana [*Seliko* 1818, 94–111] i w ten ciąg lekturowy – wyrosły z fascynacji nieznanym pejzażem i dalekimi podróżami – czytelnicy mogli włączyć *Sierzę-Morenę*. Nieco inaczej rysują się powody opublikowania *Trzech siostr*, czyli *Widma Minwany*. I w tym przypadku lektura miała być „przyjemnością”, ale, by tak rzec, nie do końca „czystą”, ponieważ opowieść skłaniała do refleksji nad życiem i jego przebiegiem: tytułowe trzy siostry – Przeszłość, Teraźniejszość i Przyszłość (albo: Wczoraj, Dziś i Jutro) – uczyły, że każda chwila życia ma wartość oraz urok i każda rzutuje na wszystkie pozostałe, „życie stałoby się pasmem nieprzerwanym przykrych snów, gdyby czas terażniejszy ściśle nie był połączony z przeszłością i przyszłością; trzy epoki między sobą nierozdzielone, jedna ubarwia drugą, jedna od drugiej nabiera piękności” [Żukowski 1822, 201], szczególną rolę odgrywa zaś wspomnienie. Czytelnicy pisma mogli odbierać refleksje o życiu zawarte w rozmowie z „trzema siostrami” w podobnej perspektywie, jak choćby przetłumaczony z francuskiego przez Michała Olszewskiego i opublikowany w roku minionym traktat *Filozofia moralna* [*Filozofia moralna* 1821, 105–116, 201–210, 255–260], zapewne jednak zauważając większą atrakcyjność literackiego przekazu treści.

Proporcje między materiałami literackim a szeroko rozumianymi naukowymi były różne w poszczególnych rocznikach „Tygodnika Wileńskiego”, zależąc w dużym stopniu od indywidualnych preferencji redaktorów. Podział na materiały literackie i naukowe jest zresztą umowny, niezaznaczony bowiem w strukturze wewnętrznej (segmentacji) czasopisma. W roku poprzedzającym publikację *Sierzy-Moreny* na „Tygodnik Wileński” składały się cztery działy: *Poezja*, *Historia*, *Powieści i romanse*, *Pisma rozmaite*; w 1821 roku działów było pięć: *Poezja*, *Historia*, *Moralność*, *Powieści* oraz *Pisma rozmaite* – bądź sześć, gdy między dotychczasowymi trzecim i czwartym pojawiał się dział *Podróże*; w 1822 roku wyodrębniono pięć działów o nazwach: *Poezja*, *Historia*, *Podróże*, *Powieści* i *Pisma rozmaite*. Ogląd segmentacji czasopisma dają spisy treści poszczególnych części składowych, zwane „materiami”, niekiedy też – jak w 1821 roku – pro-

spekty redakcyjne [zob. Prospekt 1821, 16]. Z wyliczeń Czernianinów wynika, że w zawartości literackiej „najliczniejszą grupę (...) stanowiły poezje, zajmujące około 1/3 (...) objętości” [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 57]. Podział zawartości literackiej pisma na poetycką i prozatorską – choć, jak wynika z powyższego przeglądu działów, mocno uproszczony – jest znacznie klarowniejszy niż wyodrębnienie w nim utworów pisarzy rodzimych i obcych. O tym, że dana pozycja wyszła spod cudzoziemskiego pióra świadczyły często tylko formuły typu „z angielskiego”, „z francuskiego”, „z rosyjskiego” w podtytułach utworów. „Pomijanie nazwisk autorów i tłumaczy, przy jednoczesnym przerabianiu tytułów, to zjawisko przejęte przez cały wiek XIX z poprzedniego stulecia; «Tygodnik [Wileński]» nie odbiegał w tym wypadku od powszechnie stosowanej praktyki” – pisali Czernianinowie [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 70].

Badacze ci prawidłowo zidentyfikowali podstawowy problem w studiach nad literaturą obcą w „Tygodniku Wileńskim”. *Sierra-Morena* i *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany* ukazały się bez wskazania autorów; opowieść Karamzina została opatrzona w podtytule dwoma dopiskami: „wyjątek z pism pewnego Rosjanina” oraz „z rosyjskiego”; formułę „z rosyjskiego” otrzymał w podtytule również utwór Żukowskiego. Ze sformułowaniem prawidłowo problemem badacze nie potrafili sobie jednak poradzić, przy czym nie tylko w odniesieniu do *Sierry-Moreny* i *Trzech sióstr, czyli Widma Minwany*, lecz także – jeśli wyjść poza literaturę rosyjską – *Historii zakonnicy Beatryx, przełożonej klasztoru S. Maryi*, opatrzonej w wileńskim periodyku podtytułem *Ustęp z powieści „Bracia Anglicy”* [zob. *Bracia Anglicy* 1819, 145–162; *Historia zakonnicy* 1819, 345–361 i in.], o której pisali, że wciąż nie ustalono, „czy jest to (...) powieść angielska czy francuska” [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 72]. Teraz nadszedł czas na sprostowanie czterech mylnych ustaleń Czernianinów na temat *Sierry-Moreny* i *Trzech sióstr, czyli Widma Minwany* – w kwestiach autorstwa i przynależności genologicznej (oba utwory) oraz związku z kierunkiem literackim i zachodnioeuropejskich korzeni literackich (tylko pierwszy, ponieważ w odniesieniu do drugiego badacze nie podjęli tych kwestii). Do przyszłości należy jeszcze odpowiedź na pytanie o tłumaczy obu opowieści. Obecnie porzestańmy na informacji, że tłumacz utworu Karamzina został oznaczony w podtytule jako „W.S.P.”, a w spisie treści jako „p. W.S.”; przekład utworu Żukowskiego popełnił zaś – zgodnie z podtytułem oraz spisem treści – „M. Korzeniewski”.

Po pierwsze więc, Czernianinowie odnotowali zamieszczenie *Sierry-Moreny* oraz *Trzech sióstr, czyli Widma Minwany* w „Tygodniku Wileńskim”, ale nie udało im się zidentyfikować autorów. Prawidłowo zaliczyli oba utwory do literatury rosyjskiej, jednak w przypadku *Sierry-Moreny* towarzyszyły im wątpliwości,

przyznawali bowiem, że utwór ten „wydaje się bardziej francuski niż rosyjski” [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 74]. O Wasiliju Żukowskim w ogóle nie było mowy w ich monografii, nazwisko Karamzina padło w kontekście regularnie zamieszczanych w piśmie „wyciągów z dzieł cudzoziemskich” pióra François de Fénelona, Josepha Aleksandra de Ségura, François Rudolpha Weissa i in. [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 35]. Skutkiem niezidentyfikowania autorów stało się pośrednio zaniechanie przez badaczy poszukiwań źródła pochodzenia tekstów *Sierry-Moreny* oraz *Trzech sióstr, czyli Widma Minwany*.

Jeszcze jedno – po ustaleniu autorów przetłumaczonych utworów – uzupełnienie powinno dotyczyć właśnie źródeł, z których polscy tłumacze zaczerpnęli teksty. Wybór mógł paść albo na pierwsze wydanie – *Sierry-Moreny* w drugiej części almanachu „Aglaja” z 1795 roku [[Карамзин] 1795, 7–18], w którym miała ona podtytuł *Ustęp elegijny z pism N.²* (znaczenia nabiera w tym kontekście wspomniany już fakt, że w „Tygodniku Wileńskim” tytuł opowieści był opatrzony dopiskiem „wyjątek z pism pewnego Rosjanina”), *Trzech sióstr, czyli Widma Minwany* w piśmie „Wiestnik Jewropy” w 1808 roku [Жуковский 1808, 148–154], albo na jedno z wydań zbiorowych dzieł Żukowskiego i Karamzina z początku XIX wieku. O korzystaniu z wydań zbiorowych dzieł Karamzina przez polskich tłumaczy świadczą dopiski do opublikowanych w „Tygodniku Wileńskim” przekładów innych utworów pisarza – *Wsi* i *Wyznania mojego*, wskazujące na zaczerpnięcie ich tekstów z pierwszego wydania z lat 1803–1804 [Karamzin 1820a, 258–265; 1820b, 291–303]. W wydaniach dzieł pisarza z lat 1814 i 1820, poprawionych i uzupełnionych względem siebie oraz w stosunku do wydania pierwszego, początkowa wzmianka o miejscu rozgrywania się wydarzeń jest opatrzona przypisem autora, zawierającym wyjaśnienie, iż nazwę wymienioną w tytule można przetłumaczyć jako „Czarna Góra”. W przekładzie polskim z 1820 roku (a także z 1839) przypis ten jest nieobecny. *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany* w przekładzie polskim kończą się zdaniem „A tak z nowymi uczuciami i myślami powracam do domu: o nigdy ten wieczór nie wygaśnie z pamięci mojej” [Żukowski 1822, 206], pomyślanym jako swoisty łącznik między zawieszonym ponad czasem i przestrzenią światem „trzech sióstr” a mającą konkretne „tu” i „teraz” rzeczywistością ich rozmówczyni; takie zakończenie *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany* miały tylko w publikacji w czasopiśmie „Wiestnik Jewropy” oraz w dwóch pierwszych wydaniach dzieł zbiorowych pisarza.

Poza tym Czernianinowie określili oba utwory jako powieści i rozpatrywali je w kontekście wzrostu popularności prozy powieściowej w XIX wieku. Tymczasem

² Przekład własny – M.D.

żaden z nich nie był powieścią. Badacze zasugerowali się zamieszczeniem ich w dziale *Powieści* i przyjęli decyzję XIX-wiecznych redaktorów, nazywających powieściami wszelkie niewierszowane utwory fabularne bez względu na stopień rozbudowania w nich warstwy zdarzeniowej, za dowód przynależności do tego gatunku, niewymagający komentarza genologicznego. W tradycji rosyjskiej *Sierra-Morena* funkcjonuje jako opowieść, w wydaniach zbiorowych dzieł Karamzina z 1814 i 1820 roku znalazła się pod nagłówkiem *Opowieści (Повесть)*. Natomiast *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany*, w piśmie „Wiernik Jewropy” opublikowane w dziale *Różności (Смесь)*, są nazywane „oryginalną opowieścią alegoryczną”³ i umieszczane w kręgu wpływu osjanizmu [Никонова, online].

Dwie ostatnie wymagające skomentowania kwestie, odnoszące się już tylko do *Sierry-Moreny*, ściśle łączą się ze sobą. Czernianinowie widzieli w utworze tym przejaw sentymentalizmu:

Sierra-Morena należy do typowych romansów sentymentalnych, z obowiązkowym konfliktem: dwoje kochanków musi się rozstać, ponieważ ona wcześniej przysięgła dogonną miłość innemu; (...) bohater wyrusza w podróż, natomiast Elwira zamyka się w klasztorze, gdzie niedługo potem umiera; dowiedziawszy się o śmierci ukochanej, bohater osiedla się z dala od ludzi i tu postanawia doczekać końca swych dni [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 74].

Opinia badaczy brzmi jednoznacznie i kategorycznie, lecz w dalszej części ich komentarza znajdujemy słowa, które można odczytać jako wyraz wahania, czy rzeczywiście *Sierra-Morena* należy do spuścizny sentymentalizmu: „romans ten wydaje się bardziej francuski niż rosyjski, zwłaszcza że sentymentalizm (...) rosyjski objawiał się inaczej, tak w warstwie opisowej, jak i w samej tematyce” [Czernianin W., Czernianin H. 2011, 74]. Tymczasem bardziej zasadne wydaje się omawianie tego utworu w kontekście nie tyle sentymentalizmu, ile preromantyzmu z charakterystycznymi dla niego tendencjami gotyckimi (czy gotycyzującymi), przejawiającymi się, jak pisze Zofia Sinko, „zainteresowaniem średniowieczem lub bliżej nieokreśloną przeszłością, typem scenerii służącej tworzeniu atmosfery napięcia i grozy oraz wydarzeniami niezwykłymi lub nadprzyrodzonymi” [Sinko 1996, 158]. Za wyjściem poza ramy jednego kierunku literackiego przemawia przegląd dzieł literackich, którymi autor mógł zainspirować się przy pisaniu opowieści. Wśród rosyjskich badaczy rozwinęła się dyskusja na temat genezy *Sierry-Moreny*, zakończona przez Wadima Wacurę, który wykazał, że na pisarza

³ Przekład własny – M.D.

rosyjskiego wpłynęła powieść Friedricha Schillera *Spirytualista* z lat 1787–1789 [Вацуро 1999, 327–336; por. Вацуро 2002, 78–104].

W odróżnieniu od Wiktora i Haliny Czernianinów Witold Kowalczyk w swoim przeglądzie przekładów utworów Nikołaja Karamzina na język polski w ogóle nie uwzględnił *Sierry-Moreny* opublikowanej w „Tygodniku Wileńskim” [Kowalczyk 1977, 3–16]. Odnotował zaś jej przekład zamieszczony w „Rozmaitościach” w 1839 roku. Początki tego pisma sięgają 1817 roku. Jak pisze Zbigniew Sudolski, „wbrew tytułowi pierwsze roczniki literackiego dodatku do «Gazety Lwowskiej» cechuje wyjątkowo mała «rozmaitość»: ma on charakter wyraźnie eklektyczny i komercyjny, brak mu koncepcji, zasilany jest głównie przedrukami z pism warszawskich i wileńskich oraz tłumaczeniami z niemieckiego” [Sudolski 1975, 388]. Uwaga o obecności w „Rozmaitościach” przedruków z wileńskich periodyków nie dotyczy *Sierry-Moreny*. W „Tygodniku Wileńskim” i „Rozmaitościach” mamy do czynienia bowiem z dwoma różnymi tłumaczeniami. W czasopiśmie lwowskim pojawia się nazwisko Karamzina jako autora (w zapisie: Karamzyn). „Rozmaitości” miały bardzo rozbudowaną strukturę. Spis rzeczy z 1839 roku objął siedemnaście działów, zawierających – poza pozycjami literackimi, wśród których znalazła się *Sierra-Morena* – materiały historyczne, geograficzne, gospodarcze, polityczne, medyczne i in.

Jak było powiedziane wyżej, postępowanie XIX-wiecznych tłumaczy z tekstami bywało nader swobodne, przy czym owa „swoboda” przejawiała się nie tylko na różne sposoby (rozmaite transformacje, od redukcji, przez inwersję i substytucję do amplifikacji [zob. m.in. Balcerzan 1999, 27]), lecz także z różnym stopniem nasilenia. Stosunkowo najmniej „na własną rękę” poczynał sobie tłumacz *Trzech sióstr*, czyli *Widma Minwany*, zarówno w partiach opisowych, jak i dialogowych, ale i jemu zdarzały się „przesunięcia” czy to na poziomie figur stylistycznych, czy to w odniesieniach kulturowych. Polski odbiorca czytał zatem nie o rozkwitającej róży, lecz o „pączku róży” [Żukowski 1822, 202], gdyż tłumacz oparł cały ten segment utworu na synekdosze, nie o wiaterek, ale o „zefirze” [Żukowski 1822, 206], bo przywołanie kontekstu antycznego zmieniało opisywane zjawisko ze zwykłego w niecodzienne, a ponadto pozwalało uwypuklić jego dwie cechy, stał się on jakby bardziej ciepły i łagodny. Jeżeli chodzi o przekłady *Sierry-Moreny*, to na dużo większą „swobodę” pozwolił sobie drugi – umownie rzecz ujmując, lwowski tłumacz. Kowalczyk ocenił jego poczynania następująco: „tłumacz świadomie wprowadza (...) szereg najrozmaitszych zmian w stosunku do oryginału; (...) biorąc pod uwagę poziom wiedzy przeciętnego polskiego czytelnika i jego rozeznanie w realiach europejskich (...), stara się za wszelką cenę przybliżyć mu i jak gdyby wyjaśnić przekładany utwór” [Kowalczyk 1977, 15]. Ten rys postawy

tłumacza, a co za tym idzie zasadnicza różnica między jego przekładem a przekładem z „Tygodnika Wileńskiego”, uwidacznia się już w pierwszym akapicie. Czytelnik „Tygodnika Wileńskiego” dowiadywał się (zgodnie z intencją autorską), że akcja rozgrywa się pośród „wzniosłych palm” Andaluzji [Karamzin 1821, 8], czytelnik „Rozmaitości” otrzymywał natomiast wizję Andaluzji obrosłej „wzniosłymi topolami” [Karamzin 1839, 137]. Co więcej, drugi tłumacz wprowadził do pejzażu andaluzyjskiego nie tylko topole, lecz także „srebrne wierzy” [Karamzin 1839, 138], czyli gatunki drzew charakterystyczne dla krajobrazu Polski, znane więc jego rodakom lepiej niż palmy. Przegląd dalszych partii drugiego przekładu pozwala wskazać jeszcze jeden rys postawy tłumacza, wynikający z czasów, w których oddawał on go do rąk czytelników. W przekładzie z „Tygodnika Wileńskiego” czytamy, że „Elwira miała upodobanie w okropnościach natury” [Karamzin, 1821, 11], w przekładzie z „Rozmaitości” padają słowa „dzięką radością unosiła się Elwira pośród tych romantycznych strasznych obrazów natury” [Karamzin 1839, 138]. Drugi przekład *Sierry-Moreny* powstał w czasach, gdy czytelnicy przyzwyczajeni byli do obrazowania romantycznego, niejako wychowali się na nim, w związku z czym tłumacz postanowił je jeszcze „wzmocnić”, wprost zakomunikować, że upodobanie bohaterki stanowi przejaw postawy romantycznej.

Powyższe rozważania można zakończyć wnioskami na temat stanu badań nad przekładami w „Tygodniku Wileńskim” i roli tego pisma w recepcji literatury rosyjskiej.

Niewłaściwe byłoby czynienie Czernianinom wyrzutów z powodu sformułowania takich a nie innych wniosków na temat przekładów *Sierry-Moreny* i *Trzech siostr*, czyli *Widma Minwany*. Po pierwsze dlatego, że pisali oni pracę o „Tygodniku Wileńskim” raczej z perspektywy prasohistorycznej niż historycznoliterackiej. Rozważania historycznoliterackie miały zatem dopełnić prasohistoryczne, nie zaś odwrotnie (jak w niniejszym artykule). Po drugie, nie wszystkie podejmowane przez nich problemy są możliwe do jednoznacznego rozstrzygnięcia. Na plan pierwszy wysuwa się wśród nich status poszczególnych zjawisk w procesie historycznoliterackim, przede wszystkim nieostrość statusu preromantyzmu. Przegląd literatury przedmiotu pozwala wskazać dwa główne stanowiska, opozycyjne wobec siebie. Na jednym biegunie znajdują się badacze, którzy traktują preromantyzm jako składnik sentymentalizmu. W tej grupie jest Teresa Kostkiewiczowa, której zdaniem „zjawiska literackie określane (...) mianem preromantyzmu (...) nie wykraczają poza (...) krąg problematyki filozoficzno-ideowej i estetyczno-literackiej (...) zawierający się w różnorodnych i wielokierunkowych, ale wewnętrznie spójnych propozycjach sentymentalizmu” [Kostkiewiczowa 1996, 574]. Przeciwny biegun należy do badaczy, którzy w preromantyzmie widzą

odrębny kierunek literacki. Takiego zdania jest Lucjan Suchanek, zakładający, że „preromantyzm (...) jest kierunkiem literackim o podobnym statusie jak sentymentalizm i romantyzm” [Suchanek 1991, 37]. Badacze mogą zajmować różne stanowiska w sprawie statusu preromantyzmu, ale w większości zgodni są jednak w kwestii jego cech programowych. Z jedenastu wyróżników preromantyzmu wymienionych przez Suchanek do *Sierry-Moreny* w największym stopniu odnosi się zainteresowanie dla wyobraźni, emocji ludzkich oraz niezwykłych pejzaży i tajemniczej przyrody [zob. Suchanek 1991, 41].

„Tygodnik Wileński” odegrał znaczną rolę w zaznajamianiu Polaków z literaturą rosyjską. Jeśli chodzi o twórczość prozatorską, to najszerszej zaistniał na jego łamach Karamzin, o którym czytelnicy dowiadywali się, że jako prozaik „nie miał sobie równych w Rosji” [*Wyjątki* 1820, 257]. Cytat ten pochodzi z przedmowy do przekładu jego szkicu *Wieś*, który wraz z przekładem *Wyznania mojego* tegoż autora opublikowany został w „Tygodniku Wileńskim” pod wspólnym tytułem *Wyjątki z pism Karamzina prozą*; pod publikacją podpisał się Zygmunt Bartoszewicz [zob. Dąbrowska 2019, 71–82]. Opublikowanie *Sierry-Moreny* bez nazwiska autora sprawiało, że nie mogła ona zaistnieć w świadomości polskich czytelników w kontekście prozy Karamzina. Zarówno więc ten utwór, jak i opowieść Żukowskiego znalazły się w ich kręgu widzenia, ale jako przynależne ogólnie do europejskiej spuścizny literackiej, nie zaś do literatury narodowej.

BIBLIOGRAFIA

- Balcerzan Edward. 1999. *Literatura z literatury (strategie tłumaczy). Przekład*. Katowice: Śląsk.
- Bracia Anglicy*. 1819. [s.auct.]. *Bracia Anglicy, albo przygody rodziny Howard*. „Tygodnik Wileński” t. 7, nr 134, 15 marca: 145–162.
- Czernianin Wiktor, Czernianin Halina. 2011. *Wokół „Tygodnika Wileńskiego” 1815–1822. Studia i szkice*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT–Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Dąbrowska Magdalena. 2003. *Rosyjska opowieść sentymentalna przełomu XVIII i XIX wieku*. Warszawa: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dąbrowska Magdalena. 2019. „*W prozie nie ma on sobie równego...*”. „*Wieś*” *Nikołaja Karamzina w „Tygodniku Wileńskim” (1820)*. „*Studia Rossica Gedanensia*” nr 6: 71–82.
- Filozofia moralna*. 1821. [s.auct.]. *Filozofia moralna. Z francuskiego przez M. Olszewskiego*. „Tygodnik Wileński” t. 1, nr 5, 15 marca: 105–116, nr 9, 15 maja: 201–210, nr 11, 15 czerwca: 255–260.
- Galster Bohdan. 1987. *Paralele romantyczne. Polsko-rosyjskie powinowactwa literackie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Historia zakonnicy*. 1819. [s.auct.]. *Historia zakonnicy Beatryx, przełożonej klasztoru S. Maryi. Ustęp z powieści „Bracia Anglicy” i t.d.* „Tygodnik Wileński” t. 7, nr 140, 15 czerwca: 345–361.
- Karamzin Nikołaj. 1820a. *Wieś*. „Tygodnik Wileński” nr 174, 15 listopada: 258–265.
- Karamzin Nikołaj. 1820b. *Wyznanie moje. List do wydawcy dziennika*. „Tygodnik Wileński” nr 175, 30 listopada: 291–303.
- Karamzin Nikołaj. 1821. *Sierra-Morena. Wyjątek z pism pewnego Rosjanina, tłumaczenie z rosyjskiego, przez W.S.P.* „Tygodnik Wileński” nr 13, 15 lipca: 8–16.

- Karamzin Nikołaj. 1839. *Sierra Morena. Z rosyjskiego podług Karamzyna*. „Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej” nr 18, 4 lipca: 137–140.
- Kostkiewiczowa Teresa. 1996. *Sentymentalizm*. W: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Red. Kostkiewiczowa T. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 566–574.
- Kowalczyk Witold. 1977. *O polskich tłumaczeniach utworów Mikołaja Karamzina*. „Slavia Orientalis” nr 1: 3–16.
- Kowalczyk Witold. 1985. *Proza Mikołaja Karamzina. Problemy poetyki*. Lublin: Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie.
- Legeżyńska Anna. 1999. *Tłumacz z jego kompetencje autorskie. Na materiale powojennych tłumaczeń z A. Puszkina, W. Majakowskiego, I. Kryłowa, A. Bloka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Możejko Edward. 2000. *Przekład w kontekście studiów porównawczych*. W: *Komparatystyka literacka a przekład*. Red. Fast P., Żemła K. Katowice: Śląsk. Wydawnictwo Naukowe: 37–48.
- Pigoń Stanisław. 1929. *Z dawnego Wilna. Szkice obyczajowe i literackie*. Wilno: Wydawnictwo Magistratu m. Wilna.
- Prospekt*. 1821. [s.auct.]. *Prospekt*. „Tygodnik Wileński” t. 1, nr 1, 15 stycznia: 15–16.
- Seliko*. 1818. *Seliko. Powieść afrykańska. (Z Floryana)*. „Tygodnik Wileński” t. 5, nr 108, 15 lutego: 94–111.
- Sinko Zofia. 1996. *Gotycyzm*. W: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Red. Kostkiewiczowa K. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 158–163.
- Suchanek Lucjan. 1974. *Rosyjska ballada romantyczna*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Suchanek Lucjan. 1991. *Preromantyzm w Rosji*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Sudolski Zbigniew. 1975. *Czasopiśmiennictwo w Galicji i Krakowie do Wiosny Ludów*. W: *Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831–1863*. T. 1. Red. Janion M., Zakrzewski B., Dernałowicz M. Kraków: Wydawnictwo Literackie: 387–398.
- Tamara*. 1818. *Tamara, albo Jezioro pokutników. (Powieść indyjska z Bufflera)*. „Tygodnik Wileński” t. 5, nr 106, 15 stycznia: 28–43.
- Uwiedomienie*. 1819. [s.auct.]. *Uwiedomienie*. „Tygodnik Wileński” nr 153, 31 grudnia: 383–384.
- Wyjątki*. 1820. [Bartoszewicz Z.]. *Wyjątki z pism Karamzina prozą*. „Tygodnik Wileński” nr 174, 15 listopada: 257–258.
- [Żukowski Wasilij]. 1822. *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany. Z rosyjskiego przez M. Korzeniowskiego*. „Tygodnik Wileński” nr 9, 15 maja: 200–206.
- Вацуро Вадим. 1999. „*Сиерра-Морена*” Н.М. Карамзина и литературная традиция. „XVIII век”. Сб. 21 (Памяти Павла Наумовича Беркова (1896–1969)). Санкт-Петербург: Наука: 327–336.
- Вацуро Вадим. 2002. *Готический роман в России*. Москва: Новое литературное обозрение.
- Веселовский Александр. 1999. *В.А. Жуковский. Поэзия чувства и „сердечного воображения”*. Москва: INTRADA.
- [Жуковский Василий]. 1808. *Три сестры. (Видение Минваны)*. «Вестник Европы» ч. 37, № 2: 148–154.
- [Карамзин Николай]. 1795. *Сиерра Морена*. «Аглая» т. 2: 7–18.
- Никонова Н. 2014. *Примечания. Три сестры. (Видение Минваны)*. (online) http://az.lib.ru/z/zhukowskij_w_a/text_1808_tri_sestry.shtml (доступ 26.07.2020)
- Рак Вадим. 2008. *Статьи о литературе XVIII века*. Санкт-Петербург: Издательство Пушкинский дом.

REFERENCES

- Balcerzan Edward. 1999. *Literatura z literatury (strategie tłumaczy)*. Przekład. Katowice, Śląsk. (In Polish)
- Bracia Anglicy*. 1819. [s.auct.]. *Bracia Anglicy, albo przygody rodziny Howard*. "Tygodnik Wileński" Vol. 7, no 134, 15.03, pp. 145–162. (In Polish)
- Czernianin Wiktor, Czernianin Halina. 2011. *Wokół "Tygodnika Wileńskiego" 1815–1822. Studia i szkice*. Wrocław, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe. (In Polish)
- Dąbrowska Magdalena. 2003. *Rosyjska opowieść sentymentalna przełomu XVIII i XIX wieku*. Warsaw, Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. (In Polish)
- Dąbrowska Magdalena. 2019. *W prozie nie ma on sobie równego...* „Wieś” *Nikołaja Karamzina w "Tygodniku Wileńskim" (1820)*. "Studia Rossica Gedanensia" no 6, pp. 71–82. (In Polish)
- Filozofia moralna*. 1821. [s.auct.]. *Filozofia moralna. Z francuskiego przez M. Olszewskiego*. "Tygodnik Wileński" Vol. 1, no 5, 15.03, pp. 105–116, no 9, 15.05, pp. 201–210, no 11, 15.06, pp. 255–260. (In Polish)
- Galster Bohdan. 1987. *Paralele romantyczne. Polsko-rosyjskie powinowactwa literackie*. Warsaw, Państwowe Wydawnictwo Naukowe. (In Polish)
- Historia zakonnic*. 1819. [s.auct.]. *Historia zakonnicy Beatryx, przełożonej klasztoru S. Maryi. Ustęp z powieści "Bracia Anglicy" i t.d.* "Tygodnik Wileński" Vol. 7, no 140, 15.06, pp. 345–361. (In Polish)
- [Karamzin Nikołaj]. 1795. *Sierra Morena* [Sierra Morena]. "Aglâ" Vol. 2, pp. 7–18. In Russian.
- Karamzin Nikołaj. 1820a. *Wieś*. "Tygodnik Wileński" no. 174, 15.11, pp. 258–265. (In Polish)
- Karamzin Nikołaj. 1820b. *Wyznanie moje. List do wydawcy dziennika*. "Tygodnik Wileński" no 175, 30.11, pp. 291–303. (In Polish)
- Karamzin Nikołaj. 1821. *Sierra-Morena. Wyjątek z pism pewnego Rosjanina, tłumaczenie z rosyjskiego, przez W.S.P.* "Tygodnik Wileński" no 13, 15.07, pp. 8–16. (In Polish)
- Karamzin Nikołaj. 1839. *Sierra Morena. Z rosyjskiego podług Karamzyna*. "Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej" no 18, 4.07, pp. 137–140. (In Polish)
- Kostkiewiczowa Teresa. 1996. *Sentymentalizm*. In: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Ed. Kostkiewiczowa T. Wrocław, Warsaw, Cracow, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, pp. 566–574. (In Polish)
- Kowalczyk Witold. 1977. *O polskich tłumaczeniach utworów Mikołaja Karamzina*. "Slavia Orientalis" no 1, pp. 3–16. (In Polish)
- Kowalczyk Witold. 1985. *Proza Mikołaja Karamzina. Problemy poetyki*. Lublin, Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie. (In Polish)
- Legeżyńska Anna. 1999. *Tłumacz i jego kompetencje autorskie. Na materiale powojennych tłumaczeń z A. Puszkina, W. Majakowskiego, I. Kryłowa, A. Błoka*. Warsaw, Wydawnictwo Naukowe PWN. (In Polish)
- Możejko Edward. 2000. *Przekład w kontekście studiów porównawczych*. In: *Komparatystyka literacka a przekład*. Eds Fast P., Żemła K. Katowice, Śląsk. Wydawnictwo Naukowe: 37–48. (In Polish)
- Nikonova N. 2014. *Primečaniâ. Tri sestry. (Videnie Minvany)* [Footnotes. Three sisters. A Phantom of Minvana]. Available at http://az.lib.ru/z/zhukovskij_w_a/text_1808_tri_sestry.shtml (Accessed 26 July 2020). (In Russian)
- Pigoń Stanisław. 1929. *Z dawnego Wilna. Szkice obyczajowe i literackie*. Wilno, Wydawnictwo Magistratu m. Wilna. (In Polish)
- Prospekt*. 1821. [s.auct.]. *Prospekt*. "Tygodnik Wileński" Vol. 1, no 1, 15.01, pp. 15–16.
- Rak Vadim. 2008. *Stat' i o literature XVIII veka* [Articles on 18th century literature]. Sankt-Peterburg, Izdatel'stvo Puškinskij dom. (In Russian)

- Seliko*. 1818. *Seliko. Powieść afrykańska. (Z Floryana)*. “Tygodnik Wileński” Vol. 5, no 108, 15.02, pp. 94–111. (In Polish)
- Sinko Zofia. 1996. *Gotycyzm*. In: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Ed. Kostkiewiczowa K. Wrocław, Warsaw, Cracow, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, pp. 158–163. (In Polish)
- Suchanek Lucjan. 1974. *Rosyjska ballada romantyczna*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. (In Polish)
- Suchanek Lucjan. 1991. *Preromantyzm w Rosji*. Cracow, Uniwersytet Jagielloński. (In Polish)
- Sudolski Zbigniew. 1975. *Czasopiśmiennictwo w Galicji i Krakowie do Wiosny Ludów*. In: *Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831–1863*. Vol. 1. Eds Janion M., Zakrzewski B., Dernałowicz M. Cracow, Warsaw, Wydawnictwo Literackie, pp. 387–398. (In Polish)
- Tamara*. 1818. *Tamara, albo Jezioro pokutników. (Powieść indyjska z Bufflera)*. “Tygodnik Wileński” Vol. 5, no 106, 15.01, pp. 28–43. (In Polish)
- Uwiadomienie*. 1819. [s.auct.]. *Uwiadomienie*. “Tygodnik Wileński”, no 153, 31.12, pp. 83–384. (In Polish)
- Vacuro Vadim. 1999. “*Sierra-Morena*” *N.M. Karamzina i literaturnaâ tradiciâ* [“Sierra-Morena” by N.M. Karamzin and the literary tradition]. “XVIII vek”. Sb. 21: *Pamâti Pavla Naumoviâa Berkova (1896–1969)*. Sankt-Peterburg, Nauka, pp. 327–336. (In Russian)
- Vacuro Vadim. 2002. *Gotičeskij roman v Rossii* [A Gothic novel in Russia]. Moscow Novoe literaturnoe obozrenie. (In Russian)
- Veselovskij Aleksandr. 1999. *V.A. Žukovskij. Poëziâ čuvstva i „serdečnogo voobraženiâ*” [V.A. Zhukovsky: The Poetry of Sentiment and the “Heart’s Imagination”]. Moscow, INTRADA. (In Russian)
- Wyjątki*. 1820. [Bartoszewicz Z.]. *Wyjątki z pism Karamzina prozą*. “Tygodnik Wileński”, no 174, 15.11, pp. 257–258. (In Polish)
- [Žukovskij Vasilij]. 1808. *Tri sestry. (Videnie Minvany)* [Three sisters, or a Phantom of Minvana]. “Vestnik Evropy” Part 37, no 2, pp. 148–154. (In Russian)
- [Žukowski Wasilij]. 1822. *Trzy siostry, czyli Widmo Minwany. Z rosyjskiego przez M. Korzeniewskiego*. “Tygodnik Wileński” no 9, 15.05, pp. 200–206. (In Polish)

